

комунікативно орієнтованого навчання (за вибором студента); зробили прогностичний самоаналіз уроку з урахуванням вказаної методики навчання іноземної мови в початковій школі.

Результати письмових діагностичних робіт після проведення лекційно-семінарських занять з предметів психолого-педагогічного циклу та наприкінці вивчення оновленого курсу “Методики викладання іноземної мови в початковій школі” показали, що вивчення студентами психологічних особливостей молодших школярів, вимог до вчителя іноземної мови початкової школи, теорії реалізації комунікативного підходу та отримання практичних навичок і вмінь з методик і технологій комунікативно орієнтованого навчання у процесі вивчення лінгвістичних дисциплін значно покращало їх готовність до реалізації означеного вище підходу. Отже, розроблена нами система міжпредметних зв'язків, сприяє ефективній підготовці майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи.

Перспективи розвитку теми міжпредметних зв'язків у процесі професійної комунікативної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи ми вбачаємо у вивченні таких суміжних наук, як психолінгвістика, педагогічна психологія, психологія навчання, дидактика та інші (рис.1).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Будак С.В. Формування готовності студентів до іншомовної діяльності з дошкільниками. Монографія. – Миколаїв: МДУ, 2003. – С. 89. – 165 с.
2. Колодько Т.М. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – К., 2005.
3. Межпредметные связи в системе профессионально ориентированного обучения иностранному языку как педагогической специальности: Межвуз. сб. науч. тр. – Горький: ГГПИ, 1987. – 119 с.
4. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / Кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 1999. – 320 с.
5. Пометун О.І. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук. метод. посіб. / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко; За ред. О.І. Пометун. – К.: А.С.К., 2005. – 192 с.: іл.
6. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів та спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов. – К.: Перун, 2005. – 208 с.
7. Редько В.Г. До проблеми формування готовності у студентів вищих навчальних закладів до професійної діяльності вчителя іноземної мови / Професіоналізм викладача вищої школи: освітні технології: (до 90-річчя заснування МДУ): Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Миколаїв: Вид-во “ІЛІОН”, 2004. – 274 с.
8. Старева Г.М. Підготовка майбутнього вчителя історії до реалізації особистісно орієнтованого навчання. Дис. ... канд. пед. наук. – К., 2003. – 250с.
9. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе.: Учеб. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 437 с.

УДК 371.135

О.А. Зуброва

ПРОФЕСІЙНІ ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ

У статті простежено еволюцію поглядів педагогів на професійні особистісні якості вчителя, проаналізовано підходи до визначення даного поняття та розглянуто точки зору вчених на виявлення комплексу професійних особистісних якостей учителя.

In the article the evolution of views on the professional personal qualities of a teacher is traced, the approaches to the definition of this notion as well as the scholars' views on the complex of the professional personal qualities of a teacher are analyzed.

Постановка проблеми.

Суспільний прогрес зумовив нову фазу розвитку людства, яку умовно можна назвати переходом до “суспільства професіоналів”, про що свідчить зростання уваги вчених і педагогів-практиків до питань професійної підготовки. Вирішення проблем підготовки фахівців, орієнтованих на роботу у системі “людина-техніка” або “людина-знакова система” просувається простіше, ніж удосконалення підготовки спеціалістів, які належать до професій типу “людина-людина”. Це пов’язано з особливостями даного типу професійної діяльності, що відбувається не тільки на рівні застосування досвіду, вираженого у знаннях, уміннях та навичках, а й у особистісному контакті і взаємовідносинах учителя з учнями, які дуже часто, як свідчить практика, мають вирішальне значення для успішності професійної діяльності.

Аналіз досліджень з проблеми.

Українськими та зарубіжними вченими було досліджено різні аспекти становлення особистості майбутнього вчителя, зокрема формування його професійних якостей, різноманітні форми, прийоми та методи виховання та навчання у вищих навчальних закладах, а саме:

- проблеми професійного становлення особистості (А.Алексюк, С.Батишев, А.Беляєва, Р.Гуревич, Н.Ничкало, О.Новиков та ін.);
- психологічні засади розвитку особистості вчителя (Л. Божович, Н. Кузьміна, Ю. Кулюткін, Г. Сухобська та ін.)
- теоретичні засади розвитку професійно-особистісних якостей майбутніх учителів (Ф. Гоноболін, І. Зязюн, А. Маркова, В. Сластьонін, О. Щербаков та ін.).
- *Завдання:*
- простежити еволюцію поглядів на професійні особистісні якості вчителя;
- проаналізувати підходи до визначення поняття “професійні особистісні якості”;
- проаналізувати психолого-педагогічні погляди на комплекс професійних особистісних якостей учителя.

Результати дослідження.

Професійні особистісні якості вчителя були об’єктом вивчення вчених-педагогів протягом століть. Їх дослідження вказували на залежність успішності професійної діяльності вчителя від розвитку його професійних особистісних якостей.

Так, Я.А. Коменський у “Законах” висував вимоги до особистості вчителя, який мав бути “набожним, чесним, діяльним і працьовитим”, освіченим, моральним, благородним, прагнути до вдосконалення своєї майстерності, любити дітей. Головною умовою успіху педагогічної діяльності він вважав обдарованість та особистісні якості вчителя.

Ж.Ж.Руссо, описуючи виховання Емілія, теж вказував на важливість таланту, обдарованості та сформованих особистісних якостей учителя.

Видатний теоретик педагогічної освіти Дістервег однією з умов успішності професійної діяльності вважав наявність сформованих особистісних якостей майбутнього вчителя. Він вказував на необхідність поєднання теорії, практики, досягнень з природознавства та національного виховання у підготовці майбутнього вчителя. До професійно-особистісних якостей вчителя-майстра Дістервег відносив любов до педагогічної професії, тактовність, твердий характер, енергійність, сильну волю, прагнення до самовдосконалення та наукової роботи [6: 194-296].

Учений-педагог та просвітитель О. Духнович називав педагога майстром, відповідальним перед суспільством, а серед професійних якостей “творчо досконалого вчителя” відзначав високий інтелект, знання свого предмета, широку загальну та педагогічну освіту, а також оптимістичний характер, ввічливість, лагідність та поважність, любов до дітей [10: 135].

Засновник вітчизняної педагогічної теорії К. Ушинський вважав, що професійна підготовка вчителя повинна включати і спеціальне виховання, результатом якого мають стати сформовані якості, серед яких основними вважаються здатність до творчості та

самовдосконалення. Видатний педагог наголошував, що “тільки особистість може впливати на розвиток та визначення особистості, тільки характером можна сформувати характер” [14: 63-64].

На думку П. Каптерева, найбільш важливими якостями педагога є любов до дітей, “яку треба відрізнити від любові до вчительської професії”, а також сумлінність, витриманість, наполегливість, воля і характер [8: 606].

Кожен із педагогів минулого розглядав особистість педагога, виділяючи різні комплекси професійно-необхідних якостей учителя, розширюючи та доповнюючи їх.

Певний науковий прорив у даній галузі наукового знання розпочався у радянський період, починаючи з 50-х років ХХ століття, а у 70-ті роки з’явилися фундаментальні дослідження особистості вчителя, представлені трьома ґрунтовними науковими школами, які очолювали Н.Кузьміна (Ленінградська школа), В. Сластьонін (Московська школа) та І.Зязюн (Полтавська школа). Важливим етапом стало створення професіограм учителя, які стали першим повним та систематизованим описом не тільки самої діяльності вчителя, а й вимог до властивостей і якостей його особистості, необхідних для успішного оволодіння та удосконалення у професійній діяльності.

Так, Н. Кузьміна розглядає процес формування особистості вчителя та розвиток педагогічних здібностей і майстерності, простежуючи послідовність розвитку професійно важливих якостей майбутнього вчителя у системі педагогічної освіти та у перші роки самостійної роботи. Вчена виділяє основні компоненти у структурі педагогічної діяльності, такі як конструктивний, організаторський, комунікативний, яким відповідає психологічна структура діяльності та особистості вчителя. Основні спеціальні здібності – конструктивні, організаторські та комунікативні, згідно з Н. Кузьміною, формуються у процесі педагогічної діяльності, а їх інтегративною основою є чутливість до об’єкта – людини, яка росте, особистості, яка розвивається [9: 11-12].

Ф. Гоноболін виділяє такі професійно-особистісні якості вчителя, як спроможність розуміти учня, переконувати, доступно викладати матеріал, зацікавлювати, швидко реагувати та гнучко поводитися у педагогічних ситуаціях, передбачати результати діяльності, організаторські здібності, педагогічний такт, любов до предмету, що він викладає та здатність до творчості. Серед загальноособистісних якостей виділяються переконаність, цілеспрямованість та принциповість [4].

Серед провідних професійних якостей педагога А. Маркова виокреслює педагогічну спрямованість, педагогічне цілепокладання та мислення, педагогічну рефлексію і такт [11].

Досліджуючи професійно важливі якості педагога, Є. Рогов виокремлює складові його особистості, які охоплюють фізичні, психологічні та поведінкові складові його особистості: зовнішню привабливість, моральність, інтелект, доброту, спостережливість, високу загальну культуру, товариствість, пластичність поведінки, організованість, компетентність, силу волі, прагнення до творчості, вимогливість, емоційність та енергійність [13: 60].

Особливої значущості досліджувана проблема набуває в умовах становлення української системи підготовки фахівців, про що свідчить той факт, що протягом останнього десятиріччя проаналізовано розвиток професійно-особистісних якостей учителів у системі післядипломної освіти (В.Вітюк), педагогічні умови формування окремих професійних якостей педагогів (О.Гура, М.Ткаченко), різні аспекти виховання студентської молоді (І.Лощенова, О.Максимчук, І.Парасюк, А.Ржевська, В.Швирка та ін.), формування професійних якостей фахівців різних галузей (І. Марчук, Н. Сушик та ін.). Однак, проблема формування професійних особистісних якостей майбутнього вчителя потребує подальшого поглибленого вивчення.

У Національній доктрині розвитку освіти у ХХІ столітті одним із пріоритетних напрямів визнається “формування особистості і професіонала-патріота України..., виховання людини демократичного світогляду і культури, формування трудової і моральної життєвої мотивації, активної громадянської і професійної позиції; навчання основних принципів побудови професійної кар’єри і навички поведінки у сім’ї, колективі і суспільстві, системі

соціальних відносин; підготовка людей високої освіченості і культури, кваліфікованих спеціалістів, здатних до творчої праці, професійного розвитку” [12: 4]. Вирішенню окреслених першочергових завдань, на наш погляд, сприятиме зростання науково-дослідницької уваги до формування особистісних професійних якостей майбутніх учителів, вихователів, викладачів.

Аналіз теорії та практики свідчить, що формування особистості студента як майбутнього спеціаліста у процесі навчання здійснюється за кількома напрямками:

- становлення професійних якостей, необхідних у майбутній діяльності;
- визначення індивідуальності студента та індивідуального стилю його діяльності;
- розвиток необхідних професійних здібностей;
- зростання почуття обов’язку, професійної самостійності та відповідальності за успішність майбутньої професійної діяльності;
- вдосконалення психічних процесів та професійного досвіду;
- підвищення ролі самовиховання студента у формуванні необхідних майбутньому спеціалістові якостей та досвіду [2].

Формування професійних якостей особистості майбутнього фахівця – один із найважливіших напрямів підготовки спеціаліста, і для подальшого дослідження ефективності цього процесу необхідно виокремити місце якостей у структурі особистості. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що особистість характеризується різноманітними властивостями, які зумовлюють її відмінність від інших (стать, темперамент тощо) та виявляються у взаємодіях з іншими суб’єктами або предметами (особливості поведінки та спілкування). Усі властивості людини характеризуються умовами появи, ступенем прояву та можливостями їх вимірювання. “Їх можна класифікувати за трьома основними ознаками: атрибути – це невід’ємні властивості, без яких людину не можна уявити і без яких вона не може існувати (стать, вік, темперамент, здоров’я, мова, спрямованість); риси – це стійкі властивості, що проявляються постійно, їх дуже багато (розум, наполегливість, сміливість, ніжність, самостійність тощо); **якості** – це ті властивості, які мають різний ступінь вияву залежно від умов, ситуацій (загальні, спеціальні та психомоторні здібності, задатки, відчуття, сприйняття, пам’ять, мислення, увага, емоційні якості” [1: 91].

Не можна не обійти увагою термінологічну розбіжність у визначенні досліджуваного поняття, оскільки у психолого-педагогічній літературі ті ж самі особливості особистості визначаються і як “професійно важливі якості” (Є. Рогов), і як “професійно значущі особистісні якості” (Т. Марина), і як “професійні суб’єктивні властивості” (Н. Амінов, І. Зимня), і як “професійні якості”(О. Деркач, А. Маркова).

Однак, маючи різну понятійну форму, структурний зміст даних категорій є однаковим, тому що всі категорії, що позначають властивості особистості спеціаліста, необхідні для засвоєння спеціальних знань, умінь і навичок та для досягнення ефективності у професійній діяльності, містять ідентичні елементи [5].

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях існують різні підходи до визначення професійних особистісних якостей фахівців різних галузей, зокрема вчителів.

Так, Н. Замкова поряд із комунікативними, управлінськими та фаховими виокремлює такі особистісні якості майбутнього фахівця: професійну відповідальність, гуманність та самостійність, емпатію, емоційну стабільність, адаптивність, впевненість у власних діях) [7].

А.Борисюк розглядає професійно значущі якості як низку важливих якостей спеціаліста, що сприяють успішному виконанню професійної діяльності, ефективному розв’язанню професійних завдань, особистісно-професійному зростанню й удосконаленню [2].

В. Вітюк підходить до цього таким чином: “професійно-особистісні якості вчителя – інтегрована сукупність професійних і особистісних якостей, яка виникає внаслідок трансформації професійно-важливих знань, вимог і вмінь в особистісно значущі для вчителя та виявляється у більш ефективній педагогічній діяльності, посиленні впливу на особистість

учня”. Серед якостей, найбільш актуальних у сучасних умовах, вона виділяє творче ставлення до своєї професійної діяльності, прагнення до новаторства на базі сучасних наукових знань і досвіду, гуманістичний характер спілкування з учнями, усвідомлення себе носієм національної культури та полікультурності. Зазначені професійно-особистісні якості, за твердженням автора, синтезують у собі загальні вимоги до вчителя як особистості, особливості його професійно-педагогічної діяльності та їх конкретний прояв в особистих якостях і діяльності вчителя [3].

Висновки.

Простеживши еволюцію психолого-педагогічних поглядів на досліджувану проблему, можна зробити висновок про те, що педагогічна наука з давніх часів звертала увагу на значущість підготовки вчителів, причому вагомим фактором визнавалися не тільки знання та вміння майбутнього вчителя, а й ступінь сформованості якостей, необхідних у його професійній діяльності. Оскільки у викладацькій діяльності особистість учителя відіграє вирішальну роль, можна говорити про необхідність формування у майбутніх учителів не тільки професійних, а професійних особистісних якостей, що набуває особливої актуальності у сучасних умовах розвитку української системи освіти та переходу її на Європейські освітні стандарти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безпека життєдіяльності: Навальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти України I-IV рівнів акредитації/ За ред. Є.П.Желібо, В.М.Пічі. – К.: Каравела, 2001. – 320 с.
2. Борисюк А.С. Психологічні особливості формування професійних якостей майбутнього медичного психолога: Автореферат дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 /Прикарпатський університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2004. – 21с.
3. Вітюк В.В. Розвиток професійно-особистісних якостей вчителів-предметників у системі післядипломної освіти. – Автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 /Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України. – К., 2000. – 19с.
4. Гоноболин Ф.Н. Книга об учителе. – М.: Просвещение, 1965. – 260с.
5. Гура О.І. Педагогічні умови формування професійних комунікативних якостей соціального педагога. – Автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. – Харків, 2001. – 20с.
6. Джуринский А.Н. История педагогики. – М.: Владос, 1999. – 432 с.
7. Замкова Н. Л. Формування професійних якостей майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності у процесі вивчення іноземних мов. – Автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04/ Інститут вищої освіти Академії педагогічних наук України. – К., 2005. – 17с.
8. Каптерев П.Ф. Избранные педагогические сочинения. – М.: Педагогика, 1982. – 704 с.
9. Кузьмина Н.В. Очерки психологии труда учителя. Психологическая структура деятельности учителя и формирование его личности. – Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1967. – 184 с.
10. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української педагогіки. – К.: ІЗМН, 1999. – 355 с.
11. Маркова А.К. Психология труда учителя. – М.: Просвещение, 1994. – 192с.
12. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті // Педагогічна газета. – №7 (85). – Липень 2001 року. – С. 4-6.
13. Рогов Е.И. Личность учителя: теория и практика. – Ростов-на-Дону: Фенікс, 1996. – 512с.
14. Ушинский К.Д. Собрание сочинений. – М. – Л., 1948. – Т.2.